

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

PG
1201
.A24

Univ. of Mich.

NOV 18 1988

Current Serials

НАШ ЈЕЗИК

XXVII/5

**БЕОГРАД
1988.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVII (нова серија)

Св. 5 (1986)

САДРЖАЈ

Наука о српском језику код Срба у другој половини XIX века (ИРЕНА ГРИЦКАТ)	295
Епистоларни стил Вука Караџића (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	324
Опсервације о варирању компаративних облика (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	332
Прилози допуњавању и осавремењавању наше правописне норме (II)	337
 Д и с к у с и ј а	
О транскрипцији арбанашких (албанских) имена (ДРАГУТИН МИЋОВИЋ)	363
гистар	366

ОПСЕРВАЦИЈЕ О ВАРИРАЊУ КОМПАРАТИВНИХ ОБЛИКА

Један од рутинских а неизоставних послова у науци о савременом књижевном језику састоји се у регистровању појава морфолошке варијабилности, проучавању употребе алтернативних (конкурентних) облика и, уколико то омогућава расположива грађа, дефинисању правила њихове дистрибуције. То ствара, између осталог, нужну подлогу за свесна нормализаторска опредељења.

Обличког варирања има, више или мање, у свим врстама речи. Овом приликом осврнућемо се на поједине морфолошке варијанте у придевској и прилошкој компарацији.

У једној од три мале школске граматике А. Белић је констатовао: „У савременом језику нашем има више начина за грађење компаратива. Ти се начини у њему још изграђују и нису потпуно завршени“.¹ Белићева мисао о непревазиђеном превирању у компаративним облицима остаје актуелна и данас. Иако је у граматичкој литератури учињено доста да се грађење компаратива нормализује, односно да се у алтернативним (конкурентним) обличким паровима фаворизује као уобичајен или прихватљив један облик, док се други обележава као некњижевни или неправилни (или бар ређи), у савременим књижевним текстовима опажа се приличан број примера који сведоче о жилавој виталности и непопустљивости појединих нормативно деградираних облика. Импресионира чињеница да таквих случајева има и у текстовима угледних лингвиста који се понекад симптоматично „огрешују“ о каноне нормативне граматике и о нормативистичке препоруке.

Ради се, наиме, о алтернативним паровима радије/рађе, строжи/строжији, ближи/блискији, глађи/глаткији.

I

Ауторитативни језички кодекси јединствени су у квалификовању дублетних облика компаратива за прилог *радо* и придев *рад*.

¹ А. Белић, Граматика српскохрватског језика за други разред средњих и стручних школа. Београд, 1932, стр. 99.

Исп.: „Правопис српскохрватског књижевног језика“ (1960): *рађе* не него *радије*; „Речник српскохрватског књижевног језика“ („Матичин“): *рад*, комп. *радији*; *радо*, комп. *радије*, неправилно *рађе*.

Без обзира на то, облици са *ђ* нису елиминисани из књижевнојезичке праксе па се срећу у белетристици и научним публикацијама. На пример, у роману Павла Угринова „Задат живот“ (Нолит, Београд, 1980) наилазимо на обадва могућа облика: . . . Професор Караџић се није повлачио у кабинет, *радије* је свраћао у бифе . . . (стр. 213); Но био сам спреман да запнем у драмској [секцији] *рађе* него да организујем течајеве политичке економије (199); — Хоћемо ли по чашицу? — Не, хвала! *Рађе* ћу запалити! (264)

Облик *рађе* појављује се и у новинским текстовима. На пример: [У Стамбол се] туристи враћају *рађе*, више му се диве од било ког другог града у Турској (Нада Максимовић, У Стамболу, на Босфору. — Дневник, Нови Сад, 30. XII 1984, стр. 10).

Штавише, ни лингвисти нису имуни од употребе облика са *ђ*. Милош Московљевић је навео компаративе на *-ије* и *-(ј)е* као равноправне: *радо*, комп. *радије*, *рађе*; *рад*, комп. *радији*, *рађи* (М. Московљевић, Речник руског и српскохрватског језика. „Научна књига“, Београд, 1963). И М. Стевановић, пошто је у складу с традицијом описне граматике одредио да се „од једносложних придева с кратким самогласником у основи компаратив прави наставком *-ији*: *здравији*, *новији* . . ., *радији* . . .“ (М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик. „Научно дело“, Београд, 1964, стр. 259), касније је у једном чланку написао: После су илирски писци, као и Вук, *најрађе*, били за ијекавски изговор . . . (Наш језик, књ. XVIII, св. 1—2, 1970, стр. 7) . . .

II

У издањима у којима се третирају питања језичке културе и правилности, небројено пута је објашњавано да је компаративни облик *строжи* (односно *строжа*, *строже* и сл.) једини исправан, док је облик *строжији* (*строжија* и сл.) творбено погрешан и нелегитиман (недопустив)². Речник Матице српске садржи одговарајуће упозорење: *строг* . . ., комп. *строжи*, некњижевно *строжији*. С друге стране, може се навести низ појединачних написа и угледних колектив-

² Наш језик, књ. II, 1934, стр. 63 и 255; књ. VI (нове серије), св. 5—6, 1955, стр. 196; књ. XII, св. 3—6, 1962, стр. 193; М. С. Лалевић, Како се каже, како се пише. Београд, 1957, стр. 290—291; Љ. Јонке, Књижевни језик у теорији и пракси. Загреб, 1965, стр. 284; А. Пецо, Језик наш свагдашњи. Сарајево, 1969, стр. 124.

них дела чији се аутори залажу за ваљаност и равноправност оба облика, *строжи* и *строжији*, или бар за допустивост облика *строжији*³.

Уз то је очевидна заступљеност облика *строжији*, *строжије* и сл. у књижевним делима, као и њихова неретка употреба у повинским текстовима. Исп.: ... Чу она за собом ашчкин још *строжији* глас ... (Борисав Станковић, Нечиста крв. Просвета; Београд, 1946, стр. 201); *најстрожије* детективско око (Вељко Петровић, Разговору никад краја. МС, Нови Сад, 1956, стр. 265); ... Ујак га је све замишљеније и *строжије* гледао (Драган Симић, Лисопољци. Белетра, Београд, 1959, стр. 107); *Још строжије* ту стоку треба казнити! (Милисав Савић, Младићи из Рашке. Слово љубве, Београд, 1977, стр. 81); ... Говор и дух постају мирнији, а навике и обичаји *строжији* (Драгослав Јањић, На длану поред срца. Путописи. Свјетлост, Сарајево, 1979, стр. 24); Она је била *строжија* према деци него отац ... (Владимир Дедијер, Прилози животопису [Павла Савића]. У књизи: Павле Савић, Наука и друштво. СКЗ, Београд, 1978, стр. 186).

Облик *строжији* и сл. чешћа је појава у новосадском листу Дневник, чак и у насловима као што су: *Строжије* са рибокрадицама (17. VI 1983, стр. 12), *Строжије* према несавесним возачима (12. XI 1984) и сл. Према наводима Љуб. Тешића, који је објавио у Дневнику сећања на један сусрет Родољуба Чолаковића с читаоцима, Чолаковић је, причајући о свом детињству, између осталог говорио: ... Батинало се штапом „трескавцем“, намоченим у фирнајз да буде житкији ... *Строжија* казна — по рукама, блажа — по задњици (30. VI 1983).

III

У новијој историји српскохрватског језика нарочито се опажа експанзија компаративног суфикса *-иј-* у групи придева са суфиксом *-(а)к*. Исп.: *кротак* — *кроткији*, заст. *крочи*, *крочији*; *крепак* — *крепкији* и *крепчи*; *жидак* — *житкији* и *жићи* и сл.

Број придева (и прилога) са суфиксом *-(а)к* који добијају компаратив на *-ији* очито расте. Облици са *-кији* који се нормативистички региструју као некњижевни односно неправилни, појављују се у делима еминентних књижевника. За придеве *јарки* и *гладак*, на пример, у речницима МС и САНУ наведени су компаративи *јарчи*

³ Ј. Вуковић, *Строжи* или *строжији*? — Питања савременог књижевног језика, год. IV, књ. 2, св. 2, Сарајево, 1952, стр. 351—355; И. Брабец, М. Храсте, С. Живковић, Граматика хрватског српског језика, IV издање, Загреб, 1961, стр. 92 (*строг* — *строжи* и *строжији*); Св. Марковић, М. Ајановић, З. Диклић, Правописни приручник српскохрватског — хрватског српског језика, Сарајево, 1972 (*строг* — *строжи* и *строжији*).

и глађи, док су облици *јаркији* и *глаткији* оквалификовани у речнику САНУ као не*књижевни*. Међутим у романима Скендера Куленовића и Добрице Ћосића наилазимо управо на ове „не*књижевне*“ форме: Гледам Дједовог пауна који, прелазећи из сјенки воћака у сунце, постаје *јаркији* (С. Куленовић, Понорница. Нолит, Београд, 1977, стр. 132); Осовина великог тоцила једним крајем пободена у багрем. Танки зелени лишаји били су обукли његову некад од псе*ћег* језика *глаткију* површину . . . (Д. Ћосић, Корени. Просвета, Београд, 1954, стр. 100).⁴

Компаратив на *-кији* одомаћујући се све више код придева с наставком *-(а)к*, увлачи се већ и у парадигму придева *близак*. Овај случај је посебно интересантан, специфичан. Ради се о семантичком рачвању, диференцирању: компаративи на *-кији* појављују се кад се придев *близак* употребљава у одређеном ужем значењу.

У семантичкој скали придева *близак*, наведеној у Речнику САНУ, тачка 5.а. гласи: који је тесно везан другарством, пријатељством, симпатијама; присан, интиман. Међу примерима који илуструју ову дефиницију налази се овај: Указивала му се . . . нека пажња и неко саучешће као покојниковом *најблискијем* другу (Милета Јакшић). У овом и сличним примерима за компаратив на *-кији*, којим располажемо, долази до изражаја исто или блиско значење: ради се претежно о емоционалној односно духовној присности, прихватљивости, приступачности. Исп.: [Изгледао ми је] господин Унгер *блискији* и симпатичнији него иначе (А. Тишма, Повратак миру. Нолит, Београд, 1977, стр. 186); . . . Постоји и закон смањења размене, тј. прихватање исте особе постаје све мање и мање вредно како она постаје *блискија* (НИН, 20. XII 1981, стр. 69); Време је средином минулог века било наклоњено Вуку. Идејнополитичко револуционисање народа чинило је *блискијим* и Вукове, такође револуционарне, идеје (Голуб Добрашиновић, Вук Караџић. Вуков и Доситејев музеј, Београд, 1976, стр. 16).

Новосадски дијалектолог Драгољуб Петровић употребио је у монографији „Говор Баније и Кордуна“ (Нови Сад, 1978) двојаке облике компаратива, у чему се јасно огледа њихово семантичко рачвање. Исп.: . . . У Хрватској нема говорâ *ближих* књижевном језику [= сличнијих, — В. Г.] него што су то *јекавски* говори српскога становништва (стр. 173); . . . Ја се *нисам* могао *унапријед* припремити за *успјешно* вођење разговора о оним темама *које су женама блискије* [= прихватљивије, приступачније — В. Г.] (стр. 18, у фусноти).

⁴ На страну што је ту писац упао у значењски лапсус. У датом контексту био би вероватно умеснији придев (х)рапав.

IV

Циљ ових редова ни најмање није да се посегне на утврђене и традицијом освештене појмове и чињенице у домену норми књижевног језика. Али језик је динамичан систем па не би било оправдано запостављати оно што је у превирању. Не сме се прецењивати домет и значај наведене грађе, али је не би требало ни пренебрегавати при приказивању шаролике панораме морфолошке стварности модерног стандардног језика.

Владимир Гудков